

**Protestantse
Kerk**

Verslag

**van het generale college voor de visitatie (GCV)
over de periode januari 2023 - zomer 2025**

**GS 25-10
november 2025**

Geachte lezer,

Voor u ligt het verslag van het generale college voor de visitatie 2023 - (augustus) 2025.

Visitatie is een kostbaar goed. In de kerk lossen we conflicten op door er juist ook dan voor elkaar te zijn. Daarvan is visitatie gestalte. Wij hopen dat dit verslag u een indruk geeft van onze manier van werken en van onze inzet voor een goede en zorgvuldige en betrokkenen recht doende visitatie. Visitatie is ook mensenwerk. Dus valt er ook altijd iets te verbeteren of bij te stellen. Intussen weten we ons aan elkaar gegeven over gemeentegrenzen heen en is en blijft 'de barmhartigheid van Jezus Christus'¹ de bron waaruit wij werken.

Wij wijzen u erop dat in de tekst naar de predikant of kerkelijk werker wordt verwezen met hij of zijn. U wordt verzocht hier ook zij of haar te lezen.

Wij wensen u veel leesplezier en zijn graag bereid in te gaan op eventuele vragen of opmerkingen.

Namens het generale college voor de visitatie,
ds. Klaas A. Bakker, voorzitter

¹ Kerkorde O10 1-1

Visitatie in beweging

In maart 2019 werden de 10 voorzitters² van de classicaal colleges voor de visitatie benoemd. Zij gingen samen met de al eerder door de synode aangewezen voorzitter het generale college voor de visitatie vormen. Het college heeft aan de vergadering een secretaris toegevoegd. Die functie bleek in de praktijk onmisbaar. In de kerkorde wordt deze functie niet genoemd. Daar zouden wij graag verandering in willen brengen.

Samenstelling generale college voor de visitatie

voorzitter: ds. Klaas A. Bakker 2018-2025

secretaris: ds. Ferry Buitink 2019-2022
ds. Dick Looijen 2022-2023
ds. Bram van Duinen 2023-

CCV Fryslân: ds. Idske van der Pol 2019-2025
ds. Alco Meesters 2025-

CCV Groningen Drenthe: ds. Wouter Bakker 2019-2023
ds. Marja de Jager 2024-
ds. Wim Andel (tijdelijk vervanger) 2025

CCV Overijssel-Flevoland: ds. Henk Spit 2019-

CCV Gelderland Zuid en Oost: ds. Co Janssen 2019-

CCV Veluwe: ds. Erik Schuitemaker 2019-

CCV Utrecht: ds. Dick Looijen 2019-2023
oud. Bram Schriever 2023-

CCV Noord-Holland: ds. Conny Bakhuis 2019-

CCV Zuid-Holland noord en zuid: oud. Wilco Scheurwater 2019-2023
oud. Jantien Fröling 2023-

CCV Delta: ds. Corine van Eck 2019-2025

CCV Brabant-Limburg en Réunion Wallonne: ds. Ada Rebel 2019-2024
ds. Richart Huijzer 2024-

Het generale college vormt de verbinding³ tussen de verschillende classicaal colleges. De voorzitters ontmoeten hier elkaar, raadplegen elkaar als er sprake is van lastige situaties, zoeken samen naar wegen om de visitaties zo goed mogelijk te laten verlopen en ervoor te zorgen dat de visitatie in het hele land zoveel mogelijk een uniforme wijze van werken kent. Er is geen sprake van een hiërarchische verhouding met de classicaal colleges. Wel is het zo, aldus de kerkorde, dat het generale college voor de visitatie “algemene leiding geeft aan

² De classicaal colleges voor de visitatie in Zuid-Holland Noord en Zuid-Holland Zuid hebben dezelfde voorzitter en vormen samen één college.

³ Kerkorde Ordinantie 10 5-3 noemt het generale college een samenbindend orgaan voor de visitatie

de visitatie”⁴. Dat betekent onder andere dat het generale college na overleg met de classicale colleges beslissingen neemt. Classicale colleges volgen deze beslissingen tenzij er goede argumenten zijn om dat in een situatie niet te doen.

Wat visitatie inhoudt? Sinds de kerkorde van 2018 wordt de taak van de visitatie omschreven in de kerkorde als “bemiddelen in geval van moeilijkheden in het bijzonder in en tussen ambtelijke vergaderingen”⁵. Het bezoeken van gemeenten wordt sinds 2018 gedaan door de classispredikanten. Dat zijn dus de eigenlijke visitatoren (bezoekers) geworden. De visitatie beperkt zich tot wat voor 2018 buitengewone visitatie werd genoemd. Omdat de visitatie geen reguliere contacten meer heeft met de gemeenten en dus geen eigen waarnemingen meer doet, is het tijdig benaderen van de visitatie voor een bemiddeling een aandachtspunt geworden. Het gebeurt nogal eens dat de vraag om bemiddeling in een onnodig laat stadium bij de visitatie komt, waardoor de gevraagde bemiddeling lastiger wordt.

1. Waarom visiteert de kerk?

Het visiteren gebeurt binnen de Protestantse Kerk in Nederland⁶, omdat deze kerk niet als los zand aan elkaar hangt, maar er in de kerk naar elkaar wordt omgezien. Dat naar elkaar omzien krijgt vorm in het bezoek van de classispredikant aan de gemeenten en de kerkenraden. Als er sprake is van verstoorde verhoudingen kan het classicaal college voor de visitatie door de classispredikant of op verzoek van de kerkenraad of als de omstandigheden daartoe aanleiding geven’ op eigen initiatief van de visitatie – maar altijd na overleg met de classispredikant - worden ingeschakeld. Dat college voor de visitatie bestaat uit ambtsdragers of oud-ambtsdragers.

2. Het karakter van visitatie

Visitatie valt onder het opzicht en dat is aldus de Kerkorde ‘gegrond in de barmhartigheid van Jezus Christus’. Woorden als barmhartigheid, compassie zijn dan ook onlosmakelijk verbonden met visitatie en vormen voor de visitatie een bron van inspiratie. Ze stellen ook de kritische vraag of de visitatie hieraan in de praktijk voldoende vorm weet te geven. Meer en meer is het besef gegroeid dat visitatie een vorm van pastoraat is. Daarbij moet bedacht worden dat pastoraat ook een kritisch aanspreken kan zijn. In elk geval is helder dat het college voor de visitatie is geen juridisch college is.

Het verslag van een visitatie is dan ook geen proces verbaal, maar een rapport waarin de bevindingen van de visitatoren worden weergegeven. Daarbij moet uiteraard recht gedaan worden aan de verschillende partijen. Dat bestaat ook uit de gelegenheid die partij A krijgt om te reageren op wat partij B over partij A zegt en omgekeerd. Hoor- en wederhoor dus. Bovendien krijgen partijen de gelegenheid om het verslag van wat zij hebben ingebracht al dan niet te flatteren. Kortom, er wordt alles aan gedaan om partijen recht te doen.

⁴ Kerkorde Ordinantie 10 5-3

⁵ “Kerkorde Ordinantie 10 4-1

⁶ In het vervolg wordt met het woord kerk de Protestantse Kerk in Nederland bedoeld.

Houdt visitatie op bij het rapport en de gegeven adviezen? Nee. Een vorm van nazorg is gewenst, ook omdat visitatie een vorm van pastoraat is. Die nazorg kan bestaan uit na enige tijd informeren hoe het nu gaat of uit een vorm van begeleiding bij het implementeren van de adviezen als men daar zelf niet goed uit blijkt te komen.

3. Vormen van visitatie

De kerkorde geeft aan hoe een visitatie eruit kan zien⁷. In de praktijk blijkt deze volledige vorm van visiteren soms te veel van het goede. Dat is het geval als een problematiek niet al te groot is en een of meer gesprekken het probleem op lijken te kunnen lossen. In sommige classes wordt dit visitatie licht genoemd. Vaak heeft dit goede resultaten.

Vooraf aan een visitatie vindt meestal een verkennend gesprek van classispredikant en voorzitter visitatie plaats. Dit verkennende gesprek gaat soms organisch over in wat je een visitatie licht kunt noemen, waarbij een probleem wordt opgelost zonder dat het college voor de visitatie is ingeschakeld.

Deze lichte vormen van visitatie zijn een welkome aanvulling op de visitatiepraktijk. Doel is immers problemen helpen oplossen. Is een probleem klein, dan lijkt een kleine aanpak een goede zaak.

4. Het inzetten van visitatie

Bij kerkenraden is er nogal eens sprake van terughoudendheid bij het aanvragen van visitatie. Dat wordt onder andere veroorzaakt door het beeld dat een probleem zou escaleren als visitatie wordt ingezet. Daarbij wordt over het hoofd gezien dat als een escalatie zich voordoet bij het inzetten van de visitatie, er meestal sprake is van een naar buiten komen van problemen die tot de visitatie onder de oppervlakte zijn gebleven en dus buiten beeld. Gevolg van onjuiste beelden van de visitatie is dat de visitatie nogal eens (te) laat wordt ingezet. Soms is er al op eigen initiatief van de kerkenraad een mediation geweest, maar is deze mislukt. Dit bemoeilijkt de bemiddelende rol van de visitatie.

5. Visitatie en losmaking

Hoewel de meeste visitaties niet tot losmaking leiden⁸, is het beeld van visitatie anders. Dat is jammer, want de bemiddeling van de visitatie voorkomt in de meeste gevallen losmaking. Maar niet altijd. De oorzaak daarvan ligt niet enkel bij de predikant maar soms ook bij een kerkenraad en soms bij beide omdat er geen match is met de predikant.

De situatie van mismatch van predikant en gemeente lijkt toe te nemen. Het minder bekend zijn met hoe het in de kerk toe gaat, lijkt hier een factor te zijn. Daarnaast speelt een tekort aan predikanten een rol. Gemeenten gaan hierdoor soms overhaast te werk bij het uitbrengen van een beroep en peilen de te beroepen voorganger te weinig. Dat leidt helaas tot losmakingen die te voorkomen waren geweest als meer tijd was besteed aan elkaars nieren proeven.

⁷ Kerkorde Ordinantie 10 5-4 tot 10

⁸ Het aantal losmakingen waar de visitatie bij betrokken is, varieert per classis van 0-1 per jaar.

In onze kerk is een predikant verbonden aan een gemeente. Losmaking duidt erop dat die verbinding ongedaan wordt gemaakt. Niet meer en niet minder. Ook een predikant die een beroep krijgt naar een andere gemeente wordt van zijn huidige gemeente losgemaakt. In die zin is losmaking een neutrale term.

Soms is losmaking niet verbonden aan een beroep naar een andere gemeente of het gaan vervullen van een andere functie, maar wordt de losmaking door het generale college van ambtsontheffing uitgesproken. Er is dan sprake van 'de gemeente niet langer met stichting te kunnen dienen'.⁹ Losmaking wijst dus de predikant niet aan als schuldige, maar losmaking betreft het uit elkaar halen van partijen die niet vruchtbaar kunnen samenwerken.

Het verslag van de visitatie die in de betreffende gemeente heeft plaats gevonden, speelt bij losmaking een belangrijke rol. Van de visitatie mag verwacht worden dat het betreffende verslag betrokken partijen recht doet. Het maken van een verslag is dan ook onderdeel van de basistraining voor visitatoren. Daarnaast zijn wij op dit moment in gesprek met het generale college voor ambtsontheffing over wat een goed verslag is en wat in een losmaking de rol is van visitatie en van het generale college voor ambtsontheffing. De visitatie is immers geen juridisch maar een pastoraal college. De visitatie maakt niet los, maar is wel in het proces van losmaking betrokken. Daar komt bij dat de adviezen van de visitatie vrijwel altijd gevolgd worden door het generale college voor de ambtsontheffing. Dat geeft extra verantwoordelijkheid aan de visitatie haar verslagen en adviezen zorgvuldig vorm te geven. Tegelijk is het aan het generale college voor ambtsontheffing om te onderzoeken of het rapport van de visitatie voldoende basis vormt voor een beoordeling van het betreffende verzoek tot losmaking¹⁰.

Losgemaakten ervaren losmaking vaak als een pijnlijk gebeuren. Predikanten staan vaak alleen in dit proces van losmaking tegenover een kerkenraad of een gemeente. Dat geeft het gevoel van een ongelijke strijd van een tegen velen. Men voelt zich eenzaam, niet begrepen. De partner wordt op straat soms niet meer gegroet, kinderen worden soms op het schoolplein gepest. Behalve het werk staat ook de woonsituatie op het spel. En dan is er de vraag wat de roeping betekent waarmee ooit aan het predikantschap begonnen is. Voor de visitatie betekent dit dat betrokken predikanten meteen aan het begin van het proces aangeraden wordt om pastoraat te ontvangen van een buitenstaander. De uit de visitatie voortgekomen en verder onafhankelijke werkgroep Pastoraat in Buitengewone Omstandigheden kan dit pastoraat vormgeven. Dit pastoraat geldt ook het gezin van de predikant. Daarnaast heeft het generale college voor de visitatie een stappenplan opgesteld voor een visitatie bij losmaking. Zo lijkt het wenselijk om als een gewone visitatie verandert in een losmakingsvisitation het team visitatoren wijzigt, zodat wat vertrouwelijk is gedeeld door predikant en visitatoren niet in het traject losmaking gebruikt kan worden. Het vertrouwelijk karakter van een gewone visitatie blijft daardoor behouden.

Sommige losmakingen roepen ook de vraag op of de betreffende predikant wel over voldoende competenties beschikt om predikant te zijn. De visitatie kan dan de vraag stellen of een predikant wel over voldoende competenties beschikt. Onderzoek door een deskundige zoals bijvoorbeeld de geschiktheidscommissie is hier onmisbaar voor een eindoordeel.

Niettemin moet opnieuw gezegd worden dat het niet vaak tot losmaking komt in onze kerk. Ook is losmaking nooit het doel van een visitatie. Sterker nog er wordt vrijwel altijd geprobeerd een losmaking te voorkomen. Een van de middelen daarbij is een convenant.

⁹ Kerkorde Ordinantie 3 20-2

¹⁰ Generaal College voor Bezwaren en Geschillen 2013/29

6. Convenanten

Omdat losmaking een predikant vaak onnodig beschadigt, wordt er alles aan gedaan om het niet tot losmaking te laten komen. Er kan bijvoorbeeld worden ingezet op het maken van afspraken betreffende het werken van de predikant tussen kerkenraad en predikant; er kan gebruik gemaakt worden van coaching of nascholing van de predikant, zodat hij de kans krijgt zijn competenties te vergroten of er kan geprobeerd worden door de predikant, als de verhoudingen problematisch blijven, om een beroep naar een andere gemeente te krijgen. Detachering naar een andere gemeente is een andere mogelijkheid. Als dat allemaal niet verder helpt, kan ook een convenant worden gesloten tussen predikant en kerkenraad. Daarin geeft de kerkenraad de betreffende predikant een tijdlang de gelegenheid om een beroep naar een andere gemeente te krijgen, zodat hij verder geen schade oploopt. Als dat beroep niet binnen de termijn komt, zal de kerkenraad alsnog een procedure tot losmaking moeten aanvragen. Een convenant heeft geen juridische basis maar is een afspraak tussen kerkenraad en predikant. De visitatie is hierbij geen partij maar heeft hierin een faciliterende rol.

Nadeel van het convenant is, dat predikanten die niet goed functioneren vanwege sommige gebrekkige competenties, via een beroep verder kunnen in een volgende gemeente. De gebrekkige competenties zijn niet verdwenen en daarom is het risico aanwezig dat de problemen zich in de volgende gemeente zullen herhalen. Werken aan de gebrekkige competenties via coaching e.d. lijkt dan ook noodzakelijk willen problemen zich niet gaan herhalen. De kans daarop is door het gebrek aan predikanten groot. Gemeenten hebben moeite een predikant te vinden en zijn blij er een gevonden te hebben. Daarbij dreigen ze minder kritisch te worden.

7. Visitatie en doorzettingsmacht

Visitatie is een tandeloze tijger. Er is geen sprake van macht of van hiërarchie. Visitatie komt namens het grotere verband van de kerk om als buitenstaander te helpen als het in de gemeente moeilijk gaat. Soms weigert een kerkenraad zelfs om een stukje van de visitatie in het kerkblad te plaatsen, omdat die het niet eens is met de adviezen van de visitatie. In zo'n situatie wordt weleens verlangd naar doorzettingsmacht. Die hebben we niet. Tegelijk is dat maar goed ook. We hebben geen macht, maar we kunnen wel proberen in gesprek te gaan, te luisteren, uit te leggen en te overtuigen. Dat past ook beter bij de pastorale sfeer waarin de visitatie werkt. Wel is het zo dat de classispredikant en het breed moderamen van de classis enige doorzettingsmacht hebben. Die kunnen adviezen van de visitatie indien gewenst wat meer gewicht geven.

8. Trainingen

De basistraining is vanaf 2023 helemaal opnieuw opgezet. Er is nu sprake van twee avonden (online) introductie en van drie fysieke bijeenkomsten. Leden van het generale college zijn anders dan voorheen nu ook actief bij het geven van deze trainingen. De training zien wij als essentieel voor het optimaliseren van de visitatie. In principe gaan nieuwe visitatoren pas visiteren als de basistraining gevolgd is. In de praktijk wordt hier door de classicale colleges lang niet altijd aan gehouden. Vaak wordt na het volgen de onlinetraining hier wat soepeler

mee omgegaan. De trainingsperiode van 1 jaar blijkt aan de lange kant. Men wil graag aan de slag. Daarnaast bestaat de neiging om de laatste trainingen te laten schieten. Als college betreuren wij dit, omdat wij de training als noodzakelijk onderdeel zien van het optimaliseren van de visitatie.

De leden van het generale college hebben in november 2024 een tweedaagse training gevolgd in Hydepark in conflicthantering en mediationtechnieken

9. De visitor als vrijwilliger

De vanaf 2019 benoemde voorzitters van de visitatie hebben steeds een aanstelling van de kerk gekregen. Zij zijn professionals. Zij worden via trainingen nader geschoold in conflicthantering en bemiddeling. Sommigen hebben een opleiding gevolgd in mediation. De klassieke colleges die zij voorzitten bestaan verder uit vrijwilligers.

De vraag die met enige regelmaat terug keert, is die naar de wenselijkheid van inzetten van vrijwilligers in de soms complexe problematiek waar de visitatie mee te maken heeft.

Juridisering en verharding doen zich ook in de kerk voor. De vraag is of vrijwilligers daar voldoende tegen opgewassen zijn. Een andere vraag is of de inzet van vrijwilligers toekomst bestendig is, omdat zij waarschijnlijk steeds moeilijker te verkrijgen zullen zijn.

Wat het laatste punt betreft blijkt dat in de meeste classes het college voor de visitatie voldoende bemenst is. Enkele classes geven aan moeite te hebben met het vinden van geschikte vrijwilligers. Toch is er op dit moment (nog) geen structureel tekort.

Wat betreft de andere vraag of je wel vrijwilligers moet willen blijven inzetten in dit soms complexe werk, meent het generale college dat dit een goede zaak zou zijn. Allereerst omdat visitatie op deze manier plaats vindt met mensen die net als de ontvangende kerkenraad ambtsdragers zijn. Dat maakt visitatie laagdrempelig. Er wordt in je probleemsituatie omgezien door mensen die net als jij ook gewoon gemeentelid zijn en ambtsdrager. Zo gaan we in de kerk met conflicten om. We proberen die samen op te lossen en zijn daarin op elkaar betrokken.

Zijn deze vrijwilligers wel genoeg onderlegd om dit te doen? Hier komt het belang van een goede training naar voren. De basistraining zoals die nu gegeven wordt, is hierin een onmisbaar element. Daarnaast worden aanvullende trainingen gegeven en is er een jaarlijkse dag voor visitatoren. Deze aanvullende trainingen zijn op het moment van schrijven van dit verslag voor het merendeel in ontwikkeling.

10. Visitatie en spiritualiteit

In het contact met kerkenraden valt het sommige colleges op dat er verlegenheid is in de kerkenraden ten aanzien van het vorm geven aan hun spiritualiteit. Reden voor sommige colleges om zelf de opening te willen verzorgen in de hoop dat kerkenraden ervaren hoe het ook kan. De verlegenheid lijkt voort te komen uit een onvermogen uitdrukking te geven aan wat men gelooft en hoopt.

11. Visitatie en bijeenkomsten ringen

In het vorige verslag is aangegeven dat de kerkordelijke opdracht aan de voorzitter visitatie om ontmoetingen van de gemeenten te bevorderen¹¹ als een vreemde eend in de bijt werd ervaren. Deze opdracht leek niets te maken te hebben met het werk van de visitatie. Bovendien was er indertijd weinig animo bij de gemeenten voor deze ontmoetingen. Voor de meeste leden van het generale college is dit onveranderd. Inmiddels zijn er wel enkele voorzitters op dit terrein actief geworden en zijn zij ook succesvol in het beleggen van bijeenkomsten van gemeenten in ringverbanden. Vaak gebeurt dit in samenwerking met de classispredikant. Uit navraag blijkt dat deze bijeenkomsten zeer gewaardeerd worden.

12. Contacten

Structurele contacten zijn er via de voorzitter met het moderamen van de synode, de synode, de directeur van het Landelijk Dienstencentrum. Verder zijn er contacten met de classispredikanten, het college voor ambtsontheffing, de SMPR, de Bond van Predikanten. Met regelmaat wordt de afdeling Juridische Zaken van het Dienstencentrum geraadpleegd. Ook is er contact met Luomenos, een vereniging van losgemaakten.

12^a Contacten met de classispredikanten

Elke voorzitter van een classicaal college voor de visitatie werkt samen met de classispredikant van de betreffende classis. Aanvankelijk was het zoeken naar een weg in de samenwerking. Die samenwerking verloopt steeds beter. Veel teams van voorzitter visitatie en classispredikant werken nauw samen en gaan ook samen op intakegesprek als er sprake is van spanningen in een gemeente. Soms ook zijn de gesprekken van classispredikant en voorzitter visitatie voldoende en is een inzetten van de visitatie niet meer nodig. Als college hebben wij een keer per jaar een studie dag samen met de classispredikanten.

12^b Contacten met Luomenos

Scherpe kritiek op de visitatie kwam uit de hoek van de losgemaakten. Zij richtten een vereniging op met de naam Luomenos. Zij wisten ook in de landelijke pers aandacht te krijgen voor hun klachten over de visitatie. Voor het generale college was dit aanleiding om contact te zoeken met Luomenos. Het college wilde de leden van Luomenos de gelegenheid geven hun klachten rechtstreeks aan het college te uiten, zodat wij zouden kunnen leren van hun ervaringen met losmaking.

In juni 2024 vond een eerste gesprek plaats waarbij het generale college (aanwezig met twee leden) vooral wilde luisteren en waar nodig op basis van het gehoorde zijn werkwijzen zou bijstellen. In mei 2025 volgde een tweede gesprek. In beide gevallen was de Bond van Predikanten bij het gesprek aanwezig. De laatste keer fungeerde de voorzitter van de BNP als gespreksleider.

¹¹ Kerkorde Ordinantie 10 5-1

In het Generaal College leidden de gesprekken met Luomenos tot een scherper zicht op de situatie van de losgemaakte in een procedure. Voor de losgemaakte staat er veel op het spel¹²: verlies van werk, van woning, worstelen met vragen rond roeping, eenzaamheid in het proces, kinderen die op het schoolplein worden gepest, partner die niet meer wordt gegroet op straat. Kortom, er is veel pijnlijks aan de hand. De losgemaakte heeft bovendien met een kerkenraad te maken. Dat geeft het gevoel dat je in je eentje tegen over, acht, twaalf of meer mensen staat. Dat kun je dus niet winnen. Voor ons betekende dit, dat we aan de slag zijn gegaan met het opstellen van een lijst met aandachtspunten bij een losmaking. Bij die aandachtspunten hoort iemand die pastorale aandacht aan betrokkene en diens gezin kan geven. Bij de aandachtspunten hoort ook het dringend aanraden om je te laten ondersteunen door bijvoorbeeld de Bond van Predikanten. Verder is het belang van hoor- en wederhoor onderstreept. Men moet zich gehoord en recht gedaan weten ook als de uitkomst van de losmaking negatief is voor de betreffende predikant. Vraag is wel of dat mogelijk is als teleurstelling en verdriet je ervaringen kleuren.

12^c Contact met het college voor ambtsontheffing

In februari 2025 hebben drie leden van ons college een gesprek gehad met het generale college voor ambtsontheffing. Dit gesprek betrof vooral het verslag. Samen hebben we gezocht naar criteria waaraan een goed verslag zou moeten voldoen. Ook hebben wij gewezen op de eigen rol van beide colleges in het proces van een losmaking. Het GCA kan als een verslag niet voldoet als basis voor een beslissing ook zelf een onderzoek instellen¹³. Afgesproken is dat het GCA aan de hand van een concreet verslag aan zal geven wanneer een verslag voldoet en wanneer niet. Dit gesprek sluit goed aan bij ons streven naar een zo zorgvuldig mogelijk werkende visitatie.

12^d Contact met Pastoraat in Buitengewone Omstandigheden

De onafhankelijke werkgroep Pastoraat in Buitengewone Omstandigheden is indertijd vanuit de visitatie opgericht. Er bleek behoefte aan pastoraat in omstandigheden waarin de plaatselijke gemeente niet in dat pastoraat kon voorzien vanwege de complexiteit van de situatie of vanwege een conflict. Dit pastoraat betreft vaak ook mensen die op een of andere manier met het instituut kerk in aanvaring zijn gekomen. Een keer per jaar is er vanuit het generale college contact met het PBO in de persoon van de voorzitter of de secretaris. PBO voorziet in een behoefte en vervult een belangrijke functie. PBO is opgehangen aan de visitatie om het in de organisatie van de kerk ergens een plek te geven, maar PBO is verder onafhankelijk.

12^e Contacten met de Bond van Nederlandse Predikanten

Er is goed contact met de Bond van Nederlandse Predikanten. Incidenteel komt een afvaardiging van de Bond in een vergadering van het generale college. Daarbij werd onder

¹² Dit is hiervoor ook benoemd op pagina 7 van dit verslag.

¹³ Generaal College voor Bezwaren en Geschillen 2013/29

andere opgemerkt dat de Bond verbetering ziet in de kwaliteit van de visitatierapporten. Ook is men positief over de komst van een klachtenregeling. Verder zijn er met de Bond contacten rond visitaties en bij de contacten met Luomenos, de vereniging van losgemaakten. Wat betreft losmaking, aan het begin van een visitatie die uit kan lopen op losmaking adviseert de visitatie om de Bond in te schakelen.

12^f Contacten met SMPR

De contacten met SMPR zijn goed. Wel is er sprake geweest van ziekte van een medewerker waardoor de contacten bemoeilijkt werden. Het streven van het generale college is dat er specialisten onder de visitatoren zijn die geschoold zijn in visitaties waarin SMPR-problematiek een rol speelt. Zeg maar, grensoverschrijdend gedrag in seksueel opzicht. Er wordt op dit moment gewerkt aan een training voor deze specialisten. Voor visitaties met een SMPR-karakter is een protocol dat gevolgd dient te worden. De visitatoren spelen in deze visitaties een specifieke rol die afwijkt van andere visitaties. Ze zien met name toe op het volgen van het protocol. Juist dat protocol geeft rust en duidelijkheid over de te nemen stappen in een vaak chaotische situatie

13 Signaleringen naar aanleiding van visitaties

- a. Visitatie is een vorm van zorg aan gemeenten. Kerkenraden herkennen dat ook en kunnen op een visitatie reageren met woorden als: fijn dat er naar ons wordt omgekeken; je kunt je verhaal kwijt.
- b. Wat bij de visitaties opvalt is dat men vaak niet meer goed bij de eigen bronnen kan komen, waardoor deze ook niet meer verbindend of corrigerend kunnen werken. Daarnaast is er een verlegenheid ten aanzien vormgeven aan en verwoorden van spiritualiteit.
- c. Verder valt op dat kerkelijke ervaring steeds meer ontbreekt. Dat wreekt zich onder andere in het beroepingswerk waardoor men niet goed in staat is een predikant inhoudelijk te toetsen met als gevolg dat er kans ontstaat op een mismatch tussen predikant en gemeente.
- d. Ook is er sprake van een juridisering van conflicten. Hier is wellicht een verbinding met de eerder geconstateerde verharding en de neiging een managementcultuur in de kerk in te voeren, waardoor men soms weinig geduld met elkaar heeft en te weinig oog voor hoe een kerkelijke gemeente anders werkt dan een bedrijf.
- e. Een andere factor die spanningen veroorzaakt is de krimp die in steeds meer gemeenten toeslaat: het afstoten van kerkgebouwen, het noodgedwongen samenwerken met andere gemeenten, het krimpen van predikantsplaatsen, het tekort aan predikanten dat in sommige classes voelbaar wordt naast veelal een tekort aan ambtsdragers. Voor veel gemeenten is het buitengewoon lastig hier goed mee om te gaan. Noodzakelijke samenwerking van gemeenten stuit nogal eens op een groeiende hang aan het eigen dorp, de eigen stadswijk. Ook zien we dat de noodzakelijke samenwerking van gemeenten onvoldoende doordacht tot stand komt en in een latere fase tot spanningen leidt.
- f. Daarnaast leidt het tekort aan predikanten in sommige classes tot een te onkritische beroeping van een predikant. Men is blij dat men eindelijk iemand gevonden heeft. Die

blijdschap maakt ook blind voor de redenen die er kunnen zijn om dat beroep niet uit te brengen. In dit verband kunnen ook kritische vragen gesteld worden bij het werken met convenanten tussen predikant en kerkenraad, waarin wordt afgesproken dat een predikant binnen een bepaalde termijn probeert een beroep te krijgen naar een andere gemeente; lukt dat niet dan wordt overgegaan tot losmaking.

- g. Het is een goede zaak om losmaking waar mogelijk te voorkomen. Als de dreigende losmaking te wijten valt aan gebrekkige competenties van de betreffende predikant, dreigen convenanten een middel te worden waardoor niet goed functionerende predikanten van gemeente naar gemeente kunnen gaan. Het verplicht opleggen van coaching zou hier gewenst zijn.
- h. Een zorg ten aanzien van predikanten is dat bij visitaties met regelmaat gebrekkige competenties bij de predikant worden geconstateerd. Soms ook is er sprake van persoonlijkheidsproblematiek. Dit roept de dringende vraag op om een zorgvuldige screening van predikanten op dit punt voor zij predikant worden. De nieuwe ambtsvisie die door de synode is aangenomen spreekt gelukkig van een assessment voor men predikant kan worden. Er wordt in de huidige situatie veel van predikanten gevraagd. Er is weinig know-how meer in gemeenten, er is weinig bestuurskracht, er is krimp, men kan niet goed meer bij de eigen bronnen, er is verlegenheid als het gaat om spiritualiteit. Een dergelijke situatie vraagt veel van predikanten.
- i. Wat ook opvalt, is dat predikanten die tijdens de coronaperiode begonnen zijn in een gemeente een valse start hebben gemaakt. Er kon niet begonnen worden met kennismaken, er waren nauwelijks ontmoetingen, kerkdiensten werden gehouden zonder gemeenteleden. Deze valse start is soms nauwelijks ongedaan te maken en dreigt aan de betreffende predikant te gaan kleven.
- j. Een andere problematiek die we in de visitatie tegenkomen is die van predikanten die met emeritaat zijn gegaan. Deze blijken soms moeite te hebben met hun nieuwe positie. Dat kan problemen geven. De emeritus bemoeit zich (nog steeds) met zaken die in de gemeente spelen of blijft pastorale contacten onderhouden.
- k. Een fenomeen dat voortkomt uit gebrek aan bestuurskracht, is dat van een voorzitter of scribe van de kerkenraad die extern wordt geworven en die voor zijn werk betaald wordt. Dit kan scheve verhoudingen geven met vrijwilligers die zonder betaling veel werk voor kerkelijk de gemeente verzetten.
- l. Soms wordt een gemeente gevisiteerd waar eerder visitaties zijn geweest. Er blijkt dan niets met de adviezen van de vorige keer te zijn gedaan en er is ook niets veranderd. De problematiek is nog hetzelfde. Hier wrekt zich het gebrek aan doorzettingsmacht, al moet meteen gezegd worden dat visitatie met de kracht van bemiddeling en overreding werkt.

14. Gedragscode en klachtenregeling

Om de visitatie zo goed mogelijk te laten verlopen heeft het Generale College voor de visitatie samen met de classicale colleges voor de visitatie een gedragscode opgesteld. Deze gedragscode is begin 2024 na evaluatie herzien. De Bond van Nederlandse Predikanten is bij de evaluatie van de gedragscode ook gevraagd om te reageren en heeft een aantal aandachtspunten aangereikt. De Bond is positief over de aanwezigheid van een gedragscode. Een visitor kan op deze gedragscode worden aangesproken. De visitor zelf heeft met deze gedragscode een oriëntatiepunt voor zijn handelen.

Verder is een klachtenregeling ingesteld. Het was in het verleden niet mogelijk een klacht in te dienen over een visitatie. Omdat klachten aanwijzingen kunnen zijn, waar de visitatie verbeterd kan worden, heeft het Generale College besloten de mogelijkheid te openen om met klachten over een visitatie te komen. Deze houdt in dat men eerst met de klacht naar het eigen classicaal college gaat en als de behandeling van de klacht niet voldoet, kan men naar het generale college gaan. Dit college heeft een onafhankelijke klachtencommissie ingesteld. Deze commissie hoort de klager. Op basis van de klacht kan het generale college aandacht vragen voor een mogelijke verbetering van de visitatie. De klachtenprocedure heeft vooral een pastoraal en geen juridisch karakter. Als college vinden we het belangrijk oor te hebben voor klachten. Daarbij is van belang dat een rapport van de visitatie altijd een rapport van het betreffende classicaal college is en niet van twee individuele visitatoren. Dat heeft het rapport gefiatteerd. Dit voorkomt dat betrokken visitatoren zich onveilig gaan voelen bij de bespreking van de klacht. Overigens kan een klager ook een meer juridische route kiezen. Dan komt hij terecht bij het Classicaal College voor het Opzicht als er sprake is van tuchtwaardig gedrag zoals bijvoorbeeld het schenden van geheimhouding of grensoverschrijdend gedrag. Voor bezwaren tegen genomen beslissingen kan de klager terecht bij het college voor bezwaren en geschillen.

Met de afdeling Juridische zaken is gesproken over de wenselijkheid van een eigen klachtenprocedure en de vraag of een uitbreiding van bezwaarmogelijkheden in de kerkorde tegen ambtsdragers met niet-ambtsdragers onze klachtenprocedure niet overbodig zou maken. De klachten zouden dan door de juridische colleges (opzicht en bezwaren en geschillen) kunnen worden behandeld. Het generale college denkt niet dat dit het geval is en hecht aan de voortzetting van de klachtenprocedure, omdat het hierbij vaak gaat om klachten die geen juridisch karakter hebben en het bieden van een luisterend oor en een mogelijke verbetering van de eigen werkwijze voor de visitatie van groot belang zijn. Daarbij moet wel duidelijk zijn dat deze procedure geen juridisch kader heeft maar een pastoraal en dat voor een juridische behandeling van een klacht een gang naar een van de juridische colleges noodzakelijk is en blijft.

15. Mailadressen

In 2024 heeft het college besloten dat alle visitatoren een mailadres zouden krijgen van de protestantse kerk. Dit om te voorkomen dat privacygevoelige mail in een privé mailbox terecht zou komen of vanuit een privé mailbox verzonden zou worden. De implementatie van dit besluit stuitte op de nodige moeilijkheden. Het lukte veel visitatoren niet om hun mailbox werkzaam op hun computer te krijgen. Ondersteuning van ICT hielp enigszins. Toch zijn nog steeds door de problemen hiermee niet alle visitatoren voorzien van een mailadres van de protestantse kerk.

16. Aanbevelingen aan de generale synode

- a. Het tekort aan predikanten dreigt gemeenten die een predikant zoeken, minder kritisch te maken. Daardoor ontstaat het risico dat men een predikant beroept die geen goede match blijkt te zijn met de gemeente. Het is wenselijk gemeenten die zich in het beroepingswerk begeven van dit risico bewust te maken.

- b. Dreigende losmakingen van predikanten worden voorkomen door convenanten of het tijdig vertrek naar een andere gemeente. Dat is een goede zaak, omdat een dreigende losmaking lang niet altijd aan het functioneren van de predikant ligt. Hem wordt hierdoor de mogelijkheid geboden elders goed te functioneren. De schaduwzijde hiervan is, dat als een predikant door gebrekkige competenties niet goed functioneert, hem op deze manier de kans geboden wordt in een andere gemeente verder te gaan zonder aan zijn gebrekkige competenties te hebben gewerkt. Hierdoor ontstaat het risico dat de problemen zich zullen herhalen. Dat roept de vraag op naar een instantie die een verplichte training of coaching kan opleggen. Dat zou het breed moderamen van de classis kunnen zijn. Ook de geschiktheidscommissie zou hierin een rol kunnen spelen.
- c. In de kerkorde wordt de term bemiddeling wat onduidelijk omschreven. In ordinantie 10 4.1 wordt bemiddeling omschreven als “het voeren van overleg, het geven van gevraagd en ongevraagd advies en het aanbevelen van mediation”¹⁴. In ordinantie 10 5.4 wordt aangegeven dat een visitatie met een vergadering met de kerkenraad begint. Dat lijkt logisch, maar is in het geval van een bemiddeling in de vorm van een “visitatie light” niet altijd het geval. Een bemiddeling is soms na enkele gesprekken met betrokkenen succesvol. Een kerkenraad in zijn geheel daarbij betrekken dan de bemiddeling in die gevallen schaden of bemoeilijken. Daarom zou het zinvol zijn om de term bemiddeling op een meer bij de praktijk van de visitatie passende wijze te gaan omschrijven in de kerkorde.
- d. Er is sprake van onvermogen om uitdrukking te geven aan wat men gelooft en hoopt. Daarnaast is er ook sprake van een onvermogen om bij de eigen bronnen te komen en zich hierdoor (eventueel ook kritisch) aan te laten spreken. Beide vormen van onvermogen wijzen op een gebrekkige spiritualiteit. Het is wenselijk gemeenten te ondersteunen om aansprekende vormen en taal te vinden voor wat men gelooft en hoopt¹⁵.
- e. Bij het tot stand brengen van de vernieuwde kerkorde in 2018 is de rol van de visitatie beperkt tot bemiddeling. Heroverweeg in verband daarmee de rol van de voorzitter van de classicale visitatie bij de ontmoetingen van de gemeenten¹⁶. Dit is een taak die niet past bij de huidige rol van de visitatie.
- f. Maak van de functie voorzitter van het generale college visitatie op termijn een betaalde functie, zodat ook (jongere) dienstdoende predikanten gemakkelijker voorzitter kunnen worden.
- g. Het generale college kan niet goed functioneren zonder secretaris. Op dit moment wordt deze secretaris niet genoemd in de kerkorde en is dit een formeel niet bestaande functie. Neem daarom de secretaris van het generaal college op in de kerkorde als toegevoegd lid van het generaal college voor de visitatie.

¹⁴ Kerkorde Ordinantie 10 4-1

¹⁵ Arie van der Maas schrijft hierover in zijn boekje Verbinden, verdiepen, vernieuwen: “Eén van de gegroeide inzichten (..) is dat de gesprekken in de kerk – van keukentafel tot bestuurstafel- te weinig over God gaan. Als we het niet over God hebben in de kerk, over wie God is en hoe we God kunnen kennen, hebben we het eigenlijk over niets”.

¹⁶ Kerkorde Ordinantie 10 5-1

- h. Er is verandering nodig ten aanzien van beeldvorming van de visitatie: de meeste visitaties zijn succesvol in de bemiddeling. Slechts enkele lopen uit op losmaking¹⁷. Gemeentes ervaren het als bijzonder dat er ook in problemen naar hen wordt omgezien.

Aanbevelingen intern

- ✓ Effectueer de plannen voor training van visitatoren met specialisaties als SMPR en losmaking.
- ✓ Zie meer toe als classicale colleges voor de visitatie op het volgen van de trainingen door nieuwe visitatoren en op het zich blijven ontwikkelen door zittende visitatoren. Hou per college bij, welk collegelid welke training heeft gevolgd.
- ✓ Het invoeren van een mailadres voor alle visitatoren stagneert door problemen met het werkend krijgen van het mailadres. Daardoor duurt deze invoering te lang of blijft deze zelfs liggen. Rond dit proces zo snel mogelijk af. Meld het bij de secretaris van het GCV als dit proces onoverkomelijke problemen ondervindt.

17. Tot slot

Bedenk dat er veel goeds in de protestantse kerk gebeurt, dat er sprake is van inspiratie en moed, dat veel predikanten en kerkenraden goed functioneren. Als visitatoren komen wij de situaties tegen waarin het moeilijk is geworden, de verhoudingen verstoord zijn geraakt, de predikant is vastgelopen, de kerkenraad door onenigheid niet aan haar werk toekomt. Dat is er ook. En als het er is, is het goed dat er visitatie is. Maar het is niet de hoofdlijn. Gelukkig maar. Wie visitor is, kan dat werk ten dienste van de gemeenten doen, omdat die van de kerk houdt en weet wat kerk zijn kan zijn en kan betekenen. Visitatie kent dan ook geen ander doel, dan de kerk, de gemeente te dienen.

September 2025

¹⁷ Per classis betreft het aantal losmakingen via de visitatie 0-1 per jaar.

Appendix: Gedragscode voor de visitor (in 2024 herziene versie)

Inleiding

De visitatie is ingesteld ten behoeve van het opzicht over gemeenten dat in opdracht van meerdere ambtelijke vergaderingen wordt gehouden (Ord. 10-1-3). De visitatie heeft ten doel de opbouw van de gemeente en betreft: het geestelijk leven van de gemeente, het gehoor geven aan de roeping van de gemeente en de vervulling van ambten en diensten (Ord. 10-2-2). Om dit opzicht op een goede en verantwoorde wijze vorm te geven dient de visitor te spreken en te handelen in overeenstemming met onderstaande gedragscode.

Onderstaande gedragscode is vastgesteld door het generale college voor de visitatie in samenspraak met de klassieke colleges voor de visitatie.

Deze code wordt aan alle visitors bekend gemaakt en derhalve ook bij hen als bekend verondersteld.

I. Taak

1. De visitor vervult zijn¹⁸ taak overeenkomstig de orde van de Protestantse Kerk in Nederland.
2. De visitor wordt geacht een bemiddelende rol te spelen (Ord. 10-4-1) en dus daar waar mogelijk wegen te zoeken om verbindingen te herstellen in het bijzonder in en tussen ambtelijke vergaderingen. De visitor heeft voor ogen om te herstellen, vlot te trekken, te verbinden en vrede te stichten. De visitor zoekt wegen die voor de gevraagde bemiddeling behulpzaam zijn.
3. Het is de opdracht en de taak van de visitor om alle partijen onbevooroordeeld recht te doen. Zijn werkwijze wordt daarom gekenmerkt door de grondhouding van meerzijdige partijdigheid.
4. Visitatie heeft als taak te bemiddelen en dus niet recht te spreken. Daarmee heeft visitatie een ander karakter dan rechtspraak. De visitor is zich van dit onderscheid bewust.

II. Principes

1. De visitor heeft de plicht geheim te houden wat hem vertrouwelijk ter ore is gekomen. Hij gaat zorgvuldig om met de privacy van betrokkenen. De visitor heeft de plicht de voor het verloop van de visitatie noodzakelijke transparantie en vertrouwelijkheid te waarborgen en geheimhouding te borgen.
2. De visitor gaat respectvol met anderen om, in gesproken woord, gedrag en geschrift.
3. De visitor mag zijn kennis en invloed niet gebruiken om het belang van zichzelf of anderen bij wie hij persoonlijk betrokken is, te dienen. De visitor gaat ook actief en uit zichzelf de schijn van belangenverstrengeling tegen, door geen partij te zijn en geen belangen te hebben in de gemeente waar om bemiddeling gevraagd wordt.

¹⁸ Overal waar naar de visitor wordt verwezen met hij of zijn of hem wordt ook zij of haar bedoeld.

4. De visitator zorgt voor de naleving van deze gedragscode door zichzelf en door anderen. Hij maakt vragen, moeilijkheden en twijfels rond de naleving van de gedragscode bespreekbaar.
5. Als de visitator vermoedt dat een andere visitator de gedragscode overtreedt, dan heeft hij de verantwoordelijkheid dit aan de orde te stellen bij de betrokkene of de voorzitter van het college.

III. Werkwijze

1. Na overleg met de classispredikant kan het classicale college voor de visitatie - wanneer feiten of omstandigheden daartoe aanleiding geven of wanneer een kerkenraad daartoe een verzoek heeft gedaan - een visitatie houden. Ook kan het college zich zo nodig schriftelijk dan wel mondeling met de betrokken kerkenraad, ambtsdragers of gemeenteleden in verbinding stellen (Ord 10-5-2).
2. De visitator visiteert namens het classicale college voor de visitatie. Hij houdt zijn college op de hoogte van ontwikkelingen in de visitatie en overlegt met het college over te nemen stappen. Het college kan dit contact en overleg delegeren aan een van haar leden.
3. De visitator visiteert nooit alleen, maar altijd samen met ten minste een andere visitator.
4. De visitator heeft de basistrainingen voor de visitatoren gevolgd en neemt met regelmaat deel aan de vervolgtrainingen.
5. De visitator werkt op transparante wijze. Hij meldt aan het begin van de visitatie dat de opdracht/ het verzoek tot visitatie geldt als beginpunt van de visitatie. Hij meldt welke stappen er gezet gaan worden, hoe het visitatierapport en advies tot stand zullen komen en hoe naar verwachting het tijdpad er uit ziet. Komen er nieuwe dingen aan de orde, dan moet de opdracht worden aangepast.
6. Het principe van hoor en wederhoor wordt gevolgd.
7. De visitator legt direct betrokkenen de eventuele conceptverslagen van de gesprekken die met hen gehouden zijn voor en vraagt of zij met de weergave daarvan kunnen instemmen. Bij geconstateerde feitelijke onjuistheden brengt hij wijzigingen aan in het verslag.
8. De visitator stelt een visitatierapport met een advies op. Hierin gaat hij zorgvuldig om met de privacy van betrokkenen en worden namen alleen vermeld als dit noodzakelijk is voor het begrijpen van het visitatierapport of advies. Het visitatierapport en advies zijn vertrouwelijk en niet openbaar. Indien gewenst kan hiervan door visitatoren een publieksversie worden gemaakt, waarbij de privacy van betrokkenen gerespecteerd wordt.
9. De visitator bespreekt het concept-visitatierapport en het concept-advies met het classicale college voor de visitatie of een daarvoor aangewezen aantal leden daarvan voor het in definitieve vorm door het classicale college voor de visitatie wordt vastgesteld.
10. De visitator bespreekt in de regel het concept-visitatierapport en het concept-advies met de betrokken partijen afzonderlijk.
11. Als de gemeente over de door de visitatie gegeven adviezen geïnformeerd wordt, wordt met de informatie zorgvuldig omgegaan met het oog op bescherming van de privacy van betrokkenen.

12. De visitator zoekt niet de publiciteit in externe media.

IV. Klachten over een visitator of een visitatie.

Klachten over een visitatie of een visitator worden voor zover deze vallen onder de Colleges Bezwaren en Geschillen of Opzicht door een van deze Colleges behandeld.

Klachten over het handelen of spreken van een visitator worden in eerste instantie behandeld door het betreffende classicaal college voor de visitatie. Daarna kan, als de bespreking van klacht ontoereikend wordt geacht door de klager, een klacht worden ingediend bij het generale college voor de visitatie. Het generale college voor de Visitatie heeft hiervoor een klachtenregeling opgesteld en een onafhankelijke klachtencommissie benoemd.

Bovenstaande gedragscode is richtinggevend bij de beoordeling van een klacht door de klachtencommissie van het generale college voor de visitatie. In de klachtenregeling is over de behandeling van klachten door deze commissie een en ander nader geregeld.

Aldus vastgesteld in de vergadering van het generale college voor de visitatie op 26-9-2024.